

คติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส

The Belief of Five Buddhas in the National Library of Paris's Version of Tribhum

ภักรพล แสงเงิน¹

Phakphon Sangngern

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาคติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทไตรภูมิของไทยสมัยอยุธยาโดยเปรียบเทียบกับคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก คัมภีร์พระอนาคตวงศ์และคัมภีร์พระสาวกนิพพาน ผลการศึกษาพบว่า คติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ที่ปรากฏในไตรภูมิฉบับนี้มีเนื้อหาาร่วมกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนโดยเฉพาะยุคของพระศรีอาริยมตไตรย แสดงให้เห็นว่าคติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ยังคงปรากฏอย่างชัดเจนในวรรณกรรมประเภทไตรภูมิสมัยอยุธยา

คำสำคัญ: คติ พระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส

Abstract

This article aims to study the beliefs of five Buddhas in the national library of Paris's version of Tribhum. It is a Tribhum literature of Ayutthaya period by comparison with Buddhist scriptures which are Tripitaka Anakatavamsa and Savakanibbana. This study reveals the belief on five Buddhas in this Tribhum with Buddhist scripture, especially in Phra-sriariyamatriaya period. It shows that the indicate common content with Buddhist scripture clearly appears in Tribhum literature of Ayutthaya period.

Keywords: beliefs, five Buddhas, national library of Paris's version of Tribhum

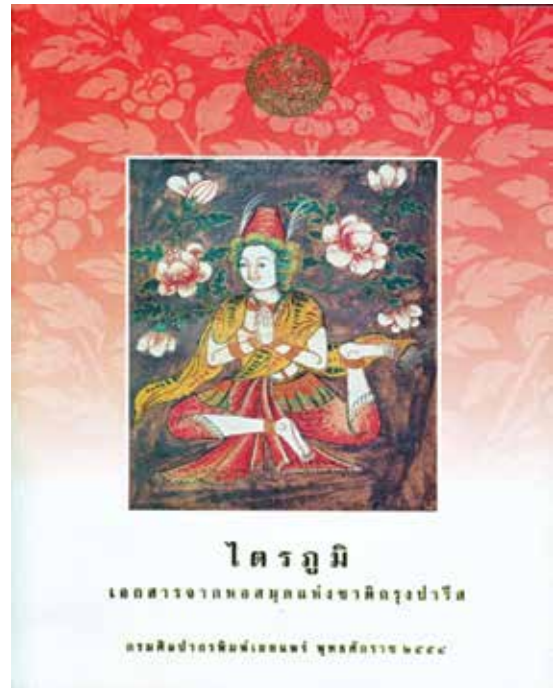
บทนำ

คติพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์เป็นคติที่ฝังรากลึกในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตกาล พระนามของพระพุทธรเจ้าทั้ง 5 คือ พระพุทธรเจ้ากฤษณะ พระพุทธรเจ้าโกนาคมน์ พระพุทธรเจ้ากัณฐกะ พระพุทธรเจ้าโคดม (ซึ่งเราอยู่ในยุคนี้) และองค์ที่จะ

มาตรัสรู้ในอนาคตคือ พระศรีอาริยมตไตรย ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสเป็นไตรภูมิฉบับหนึ่งที่ปรากฏเนื้อหาเรื่องพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ในภัทรกัลป์อย่างครบถ้วน ดังที่ภักรพล แสงเงิน (2557 : 186) กล่าวว่า “ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสน่าจะแต่งในสมัยอยุธยาประมาณ

ช่วง พ.ศ. 2158-2310” สันนิษฐานตามช่วงเวลาการพบอักษรไทยย้อยซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นช่วงเวลาที่กว้างมากเกินไป ไตรภูมิฉบับนี้น่าจะเป็นวรรณกรรมสมัยอยุธยาในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชซึ่งเป็นยุคที่ไทยติดต่อกับต่างประเทศ (โดยเฉพาะฝรั่งเศส) เอกสารชุดนี้น่าจะเป็นหนึ่งในเอกสารต่างๆ ที่ชาวตะวันตกสนใจจึงได้คัดลอกความรู้ทางด้านศาสนาของคนไทยไปยังชาติของตนเอง

ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ภาษาไทย ใช้อักษรไทยย้อยในการบันทึกเนื้อหา มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างโลกทั้งที่เป็นคติพุทธศาสนาและคติทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื้อหาเรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส เริ่มหลังจากนางสุภัทราเทวีให้กำเนิดพระอาทิตย์และพระจันทร์ โดยกล่าวถึงภทรภักป์ปัจจุบันที่ประกอบไปด้วยพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ คือ พระพุทธเจ้ากุกกุสนธะ พระพุทธเจ้าโกนาคมน์ พระพุทธเจ้ากัสสปะ พระพุทธเจ้าโคดม เหตุการณ์หลังจากสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคดม และพระศรีอารียเมตไตรย โดยเนื้อหาที่ปรากฏนั้นมีความครบถ้วนสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่งเพราะมีการกล่าวถึงประวัติของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์อย่างละเอียด อาทิ พระนามพระพุทธเจ้า พระนามพุทธบิดา พุทธมารดา พาหนะมหาภิเนษกรรมณ์ เวลาที่ใช้ในการบำเพ็ญทุกรกิริยาก่อนตรัสรู้ อัครสาวก อัครสาวิกา สถานที่ปรินิพพาน พระโพธิสัตว์โคดมที่เคยเสวยชาติในยุคพระพุทธเจ้าในอดีต ฯลฯ โดยเฉพาะยุคพระศรีอารียเมตไตร (โดยไตรภูมิฉบับนี้เรียกพระศรีอารียเมตไตร การเรียกพระศรีอารียเมตไตรจัดเป็นโบราณกิตติศัพท์ที่พบตั้งแต่สมัยสุโขทัยในจารึกหลักต่างๆ เช่น จารึกวัดศรีชุม จารึกนครชุม จารึกวัดสรศักดิ์ เป็นต้น) ที่มีการพรรณนาถึงการเพิ่มขึ้นและลดลงของอายุขัยมนุษย์ ความอุดมสมบูรณ์ของชมพูทวีปในอนาคต การลงมาอุบัติของพระเจ้าจักรพรรดิราชและพระศรีอารียเมตไตรย ซึ่งเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีการให้ความสำคัญกับเรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งต่างจากไตรภูมิภิกษาและไตรภูมิโลกวินิจยภิกษาซึ่งเป็นไตรภูมิ 2 ฉบับที่เรารู้จักกันอย่างแพร่หลาย

ภาพปกหนังสือไตรภูมิ เอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส
กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช 2554

เรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทไตรภูมิในประเทศไทย

ประวัติพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทไตรภูมิในประเทศไทย (แม้ชีวิมุตยารองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรณ ณ บางช้าง ใช้เรียกกลุ่มวรรณกรรมโลกศาสตร์ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างโลก ภพภูมิต่างๆ ตามคติทางพระพุทธศาสนา) ได้แก่ ไตรภูมิภิกษาของพญาสิทธิไทย มีการกล่าวถึงพระนามของพระพุทธเจ้าในอดีตและอนาคต และกล่าวถึงอานิสสแห่งการสดับไตรภูมิภิกษาว่าจะได้ไปเกิดในยุคของพระศรีอารียเมตไตรย ไตรภูมิโลกวินิจยภิกษาแม้จะไม่กล่าวถึงพระนามหรือรายละเอียดของพระพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ แต่ก็กล่าวถึงยุคของพระศรีอารียเมตไตรยในอนาคตว่าจะสุขสมบูรณ์พูนสุขไปทุกประการ ตัวอย่างยุคพระศรีอารียเมตไตรยในไตรภูมิโลกวินิจยภิกษา (กรมศิลปากร: 2520: 50) ที่กล่าวถึงชาติตระกูลของพระองค์ ว่า

...สมเด็จพระผู้ทรงธรรมพระเมตไตรยสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงจะมาบังเกิดในตระกูลพราหมณ์ พระพุทธบิดานั้น จะทรงพระนามชื่อว่า พระสุพรมพราหมณ์ เป็นปรีทิตแห่งสมเด็จพระบรมกษัตริย์พระเจ้าสังขจักรพรรตราธิราช พระพุทธมารดานั้นจะเป็นพราหมณ์ชาติ จะทรงพระนามชื่อว่า พรหมวดี แลมีขัณฐะนามนครบรรพราชาณีที่สมเด็จพระพุทธองค์บังเกิดนั้นจะปรากฏนามชื่อว่าเกตุมวดีบุรินคร ไตรภูมิฉบับล้านนา (ไตรภูมิ) ประคอง นิมมานเหมินท์ (2555 : 3) กล่าวถึงที่มาของไตรภูมิฉบับล้านนาว่า ต้นฉบับเป็นคัมภีร์โบราณจำนวน 6 ผูก จารด้วยอักษรทองถิ่นที่เรียกกันว่า ตัวเมืองหรือ ตัวธรรม ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ตอนท้ายของผูกที่ 6 บอกชื่อผู้จารว่าชื่อ ปัญญาแพง และชี้แจงว่า จารเสร็จในช่วงสงครามใด ขณะจะเปลี่ยนจาก จ.ศ. 1298 เป็น จ.ศ. 1299 ผู้จารได้ต้นฉบับมาจากวัดแม่ยี่อซึ่งคัดลอกมาจากฉบับที่ครูบาณัฏฐวัดบ้านด้ายเชียงแสนได้จารไว้วันอายุไตรภูมิฉบับนี้ได้ 188 ปี โดยมีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในภัทรกัลป์ตั้งแต่พระพุทธเจ้ากุกสันธะถึงพระพุทธเจ้าโคดม โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับระยะการบำเพ็ญบารมี ชาติตระกูลกำเนิด พระนามพุทธบิดา พุทธมารดา ฯลฯ ตัวอย่างพระพุทธเจ้ากุกสันธะในไตรภูมิฉบับล้านนา (กรมศิลปากร, 2555 : 20) ว่า

พระพุทธกุกสันธะเจ้าฟ้าเพงปารมีธัมม 8 ไนยะ 16 อสังเขยปลายแสนมหากัปแล้วได้เกิดมาในตระกูลพราหมณ์ในเมืองชื่อเมกขลนคร พราหมณ์ปรีทิตเพนพ่อพระ นางพราหมณ์ชื่อ วิสาชาเพนแม่พระ อยู่เสวยสมบัติได้ 4 พันปี นาง 3 หมั้นนาง มีนางพราหมณ์ ชื่อโรจิณีเพนใหญ่แก่นางทั้งหลาย ทำนออกบวชด้วยยานรถ กทำเพียรได้ 8 เดือน ได้ตรัสสัพพัญญูแทบเค้า ไม่คเษาะ เมื่อนั้นโพธิสัตว์เจ้าแห่งเราได้เพนพระยาชื่อเทวีโลราช ได้กทำบุญมากนัก มีต้นว่าหื้อ ทานผ้าจีวรเพนทาน แล้วออกบวชในศาสนาพระพุทธเจ้าเรียนเอาธัมมปิฎกทั้ง 3 คีได้อันทำนวยว่าจักได้เพนพระแล

ในไตรภูมิฉบับอีสาน (ปฐมกัป) สุกัญญา สุจฉายา (2555 : 93-94) อธิบายว่า “ศูนย์วัฒนธรรมอีสานมหาวิทยาลัยขอนแก่นได้ต้นฉบับเอกสารเรื่องปฐมกัปมาให้พ่อใหญ่ พิมพ์รัตนคุณศาสน์ และพ่อใหญ่ละมุล ศรีรัตนกุล บรรจรรดเป็นอักษรไทย... อายุของเอกสารนี้อยู่ในสมัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2455” มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างโลกที่คล้ายคลึงกับไตรภูมิภาคต่าง ตอนมีการแทรกความเชื่อดั้งเดิมลงไปคือ เรื่องปู่สังกะสา-ย่าสังกะสสร้างสรรพสิ่ง โดยมีการกล่าวถึงพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ เช่นเดียวกัน ตัวอย่างพระพุทธเจ้ากุกสันธะในไตรภูมิฉบับอีสาน (กรมศิลปากร, 2555 : 125-126) ว่า ...ยามเมื่อพุทธเจ้าองค์ประเสริฐกุกสันธะลงมาเลี้ยงสัตว์โลก ชุมพู่พื้น เจ้าก็มาเกิดก้าในมนุษย์โลกชุมพู่ ชื่อว่าเมืองเพชร ชะบุรีอยู่เอื้องนครกว้าง อันว่าพระวรปิตาเจ้ากุกสันธะองค์ประเสริฐ ชื่อว่าติสสะพราหมณาพ่อพระองค์จริงแท้ เจ้าก็เสวยราชสร้าง นครกว้างอยู่เกษม อันว่ามารดาเจ้าพุทธองค์ประเสริฐ ชื่อว่านางวิสาชาพราหมณ์ โลกถือจริงแท้... ยามเมื่อ พระออกตัดเกสรแล้วในอัมภกมะพฤษ์ ชาวชุมพู่เขาว่า โพธิ์ปางนั้น อันว่าตนพระเจ้าลวงสูง 40 ศอก เจ้าเฮย เจ้าก็นำสัตว์ข้ามย่านน้ำโดยได้ตั้งใจ แท้แล้ว... พระก็อายุได้คณนาสี่หมื่นปีนั้น เจ้าก็เสด็จสู่ทองนิพานพ้นอยู่เกษม...

เห็นได้ว่า เรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า 5 พระองค์นั้นยังคงมีปรากฏในวรรณกรรมประเภท ไตรภูมิฉบับต่างๆ ในประเทศไทยซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องของคติเกี่ยวกับอดีตพุทธเจ้าและอนาคตพุทธเจ้าของคนไทยในอดีตอย่างชัดเจน

ผู้ศึกษามุ่งวิเคราะห์เรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ที่ปรากฏในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสโดยเทียบคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏเรื่องราวของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์โดยเฉพาะพระไตรปิฎกและใช้คัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาหาความเหลื่อมกันไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

1. พระสูตรต้นปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน [ทุติยภาค] พุทธวงศ์ จริยาปิฎก เล่ม 33 กุกสันธพุทธวงศ์ถึงโคตมพุทธวงศ์ ซึ่งเป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีตรวมถึงยุคของพระองค์

2. พระสูตรต้นปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค จักกวัตติสูตร พระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 คือ พระศรี อริยมะตไตรย กล่าวถึงในตอนที่ว่าด้วยเมื่อนมนุษย์มีอายุขัย 10 ปี ว่า ในอนาคตของชมพูทวีป อายุขัยของมนุษย์จะเหลือเพียง 10 ปี จะเกิดสัตถันตรกัลป์ 7 วัน หลังจากนั้นมนุษย์จึงพากันสมาทานกุศลกรรมบถ อายุขัยของมนุษย์จึงเจริญขึ้น

ไปเรื่อยๆ จนถึง 80,000 ปี จะมีพระราชนามว่า สังขะ มหาจักรพรรดิราชและพระศรีอารียเมตไตรยลงมาอุบัติยัง โลกมนุษย์ พิจารณาความแล้วพบว่า รูปแบบเนื้อหาของ พระศรีอารียเมตไตรยที่ปรากฏในจักกวัตติสูตรนั้นกล่าว เนื้อหาต่างๆ ไม่ครบเหมือนพระพุทธเจ้าทั้ง 4 พระองค์ ในพระไตรปิฎกกุสันธพุทธวงศ์ถึงโคตมพุทธวงศ์ เช่น พระนามพุทธบิดา พุทธมารดา ไม้ที่ตรัสรู้ มหาปฐก ลักษณะ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงใช้เนื้อหาเรื่องพระศรีอารียเมตไตรย ที่ปรากฏในคัมภีร์พระอนาคตวงศ์และคัมภีร์พระสาวก นิพพานเทียบเพิ่มเติม

3. คัมภีร์พระอนาคตวงศ์ แบ่งออกเป็น 2 ฉบับ คือ

3.1 ฉบับที่บำเพ็ญ ะวิน เป็นผู้ปริวรรต เนื้อหา ของพระศรีอารียเมตไตรยในคัมภีร์พระอนาคตวงศ์เริ่ม จากพระสารีบุตรทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เล่าเรื่อง พระพุทธเจ้า 10 พระองค์ที่จะลงมาตรัสรู้ในอนาคต ซึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก่อนที่พระศรีอารียเมตไตรยจะลงมา อุบัติ มนุษย์จะมีอายุขัยเพียง 10 ปี จะเกิดสัต์ถันตรกลับ 7 วัน มนุษย์ที่รอดชีวิตจะพากันสมทานกุศลกรรมบถ อายุจึงเพิ่ม ขึ้นเรื่อยๆ ถึงสองขัยและลดลงมาเหลือ 80,000 ปี จึงมีพระ มหาจักรพรรดิสังขจักรและพระศรีอารียเมตไตรยสัมมาสัม พุทธเจ้าลงมาอุบัติ

3.2 พระคัมภีร์อมตรสธารา ฎีกาอนาคตวงศ์ ผู้ศึกษานำเรื่องศาสนาพระศรีอารียเมตไตรยมาจากไตรภูมิ โลกวิณฉกถาซึ่งอ้างถึงคัมภีร์อมตรสธารา ฎีกาอนาคตวงศ์

ผู้ศึกษาถือเป็นฉบับหนึ่งในคัมภีร์พระอนาคตวงศ์ฉบับต่างๆ โดยเนื้อหาเริ่มตั้งแต่ความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ของชมพูทวีป ในอนาคต การเสด็จมาอุบัติของพระศรีอารียเมตไตรยและ พระเจ้าสังขจักรพรรดิราช ตระกูลพระศรีอารียเมตไตรย อัครสาวก อัครสาวิกา มณฑปพิเศษและมหาบุรุษลักษณะ

4. คัมภีร์พระสาวกนิพพาน ตอนพระมหากัสส ปะเถรนิพพาน เป็นเรื่องราวของพระมหากัสสปเถระผู้เป็น เลิศด้านธุดงค์สมัยพระพุทธเจ้าโคตม เมื่อท่านมีอายุ 120 ปี ได้เข้านิพพาน ระหว่างเขา 3 ลูก ชื่อ กุกกุสสันปาตบรรพต โดยท่านอธิษฐานไว้ว่า เมื่อท่านนิพพาน ขอให้เขา 3 ลูกนี้ มาประชุมกันเป็นเขาลูกเดียวปกปิดสังขารของท่านไว้ เมื่อ ถึงยุคพระศรีอารียเมตไตรยในอนาคต พระองค์จะเสด็จมาสู่ ณ กุกกุสสันปาตบรรพตแห่งนี้และทรงพระหัตถ์เบื้องขวา ช้อนเอาซากศพของพระมหากัสสปะขึ้นและตรัสแก่เหล่า สาวกว่า ซากศพนี้คือพี่ชายของพระตถาคต อีกทั้งยังกระทำ การยกย่องเชิดชูคุณงามความดีของพระมหากัสสปะโดย เฉพาะอย่างยิ่งความเป็นเลิศในธุดงค์วัตร 13 ข้อแก่เหล่า ภิกษุสาวก หลังจากนั้นเปลวไฟจึงบังเกิดขึ้นไหมศพของ พระมหากัสสปะสูญสิ้นไป เพื่อให้เห็นถึงความคล้ายคลึง และแตกต่าง ผู้ศึกษาจะนำเสนอในรูปแบบของตาราง และ เทียบเนื้อหาโดยสังเขปเพื่อแสดงลักษณะคล้ายคลึงหรือ แตกต่างกันในองค์ประกอบต่างๆ คือ ตารางเรื่องอดีตพุทธ เจ้า 4 พระองค์ ตารางเหตุการณ์หลังสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้า โคตม และตารางยุคพระศรีอารียเมตไตรย ดังนี้

ตารางที่ 1 อดีตพุทธเจ้า 4 พระองค์

อดีตพุทธเจ้า	ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระไตรปิฎก กุสันธพุทธวงศ์ - โคตมพุทธวงศ์
1. พระพุทธเจ้ากุกสันธะ	กุกกุสนธ	กุกกุสนธะ
- นามพุทธบิดา	อัคคีทัต	อัคคีทัตต
- นามโพธิสัตว์ (โคตม)	เขมาราช	เขมะ
- นามพระโอรส	อุตร	อุตตระ
- นามอัครสาวก	วิรุฑ์เถระและชีวัตเถระ	วิรุเระและสัณชีวนามเถระ
- ระยะเวลากระทำเพียร	10 เดือน	8 เดือน
- ไม้ที่ตรัสรู้	ไม้ซึก	ไม้ซึก
- พระชนมายุ	40,000 ปี	40,000 ปี
- สถานที่ปรินิพพาน	เขมาราม	เขมาราม

อดีตพุทธเจ้า	ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระไตรปิฎก กกุสันธพุทธวงศ์ - โคตมพุทธวงศ์
2. พระพุทธเจ้าโกนาคมน - นามพุทธบิดา - นามโพธิสัตว์ (โคตม) - นามพระโอรส - นามอัครสาวก - ระยะเวลากระทำเพียร - ไม้ที่ตรัสรู้ - พระชนมายุ - สถานที่ปรินิพพาน	โกนาคมน ลีทศพราหมณ์ จักรพรรดิราช (ไม่ปรากฏนาม) สัตพาหุ ยศเถระและอัครเถระ 6 เดือน มะเดื่อ 30,000 ปี บรรพตาราม	โกนาคมนะ ยัญญทัตตพราหมณ์ ปัพพตะ สัตถวาทะ ภิโยสเถระและอัครเถระ 6 เดือน มะเดื่อ 30,000 ปี ปัพพตาราม
3. พระพุทธเจ้ากัสสป - นามพุทธบิดา - นามโพธิสัตว์ (โคตม) - นามพระโอรส - นามอัครสาวก - ระยะเวลากระทำเพียร - ไม้ที่ตรัสรู้ - พระชนมายุ - สถานที่ปรินิพพาน	กัสสป ทศราชบโรหิต ไขภูบาล วิชิต ดิศเถระและภราทวาทะ 7 วัน ต้นไทร 20,000 ปี พระญาราม	กัสสปะ พรหมทัตต ไซติปาละ วิชิตเสนะ ดิศสเถระและภราทวาทะ 7 วัน ต้นไทร 20,000 ปี เสตัพยาราม
4. พระพุทธเจ้าโคตม - นามพุทธบิดา - นามพระโอรส - นามอัครสาวก - ระยะเวลากระทำเพียร - ไม้ที่ตรัสรู้ - พระชนมายุ - สถานที่ปรินิพพาน	โคตม ศรีสุทโธทนะ ราชูล สารีบุตรและโมคคัลลาน 6 ปี โพ 80 ปี สาละวันนิยาน	โคตม สุทโธทนะ ราชูล สารีบุตรและโมคคัลลาน 6 ปี โพ ประมาณ 100 ปี ปาสาละ เมืองกุสินารา

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เนื้อหาของอดีตพุทธเจ้า 4 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับพระไตรปิฎก พุทธวงศ์ กกุสันธพุทธวงศ์ถึงโคตมพุทธวงศ์ ดังนี้

1. พระพุทธเจ้ากกุสันธะ เช่น พระนามของพระพุทธเจ้า (กุกุสนธ-กกุสันธะ) พระนามพุทธบิดา (อัครทัต-อัครทัตต) พระนามพระโพธิสัตว์โคตม (เขมา-เขมะ)

ฯลฯ แต่ต่างกันที่รายละเอียดปลีกย่อย คือ ระยะเวลาที่ทรงบำเพ็ญเพียร (ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสว่า 10 เดือน แต่พระไตรปิฎกว่า 8 เดือน)

2. พระพุทธเจ้าโกนาคมน เช่น พระนามของพระพุทธเจ้า (โกนาคมน-โกนาคมนะ) พระนามพระโอรส (สัตพาหุ-สัตถวาทะ) ไม้ที่ทรงตรัสรู้ (มะเดื่อ) ฯลฯ แต่ต่างกันที่รายละเอียดปลีกย่อย คือ พระนามพุทธบิดา

(ลัทธพราหมณ์-ยัญญัตตพราหมณ์) พระนามพระโพธิสัตว์โคตมที่พระไตรปิฎกว่าเป็นกษัตริย์ชื่อ ปัพพตะ แต่ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสกล่าวเพียงแค่ว่าเป็นพระมหากษัตริย์ราชเท้านั้น

3. พระพุทธเจ้ากัสสป เช่น พระนามของพระพุทธเจ้า (กัสสป) พระนามพระโพธิสัตว์โคตม (โชติบาล-โชติपालะ) นามพระอัครสาวก (ติสเถระและภราทวาทะเถระ) ฯลฯ แต่ต่างกันที่รายละเอียดปลีกย่อย คือ พระนามของพุทธบิดา (ทัศราชนโรหิต-พรมหัตต) และ สถานที่เสด็จปรินิพพาน (พระญาราม-เสตัพยาราม) ความแตกต่างเหล่า

นี้หากพิจารณาจากคำแล้วมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน (ทัศ-ทตต, พระญา-เสตัพยา)

4. พระพุทธเจ้าโคตม เช่น พระนามของพระพุทธเจ้า (โคตม) พระนามพุทธบิดา (สุทโธทนะ) นามของอัครสาวก (พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ) ไม้ที่ทรงตรัสรู้คือ โพ สถานที่ปรินิพพาน (สาละวันโยยาน -ป่าสาละ) ฯลฯ แต่ต่างกันที่รายละเอียดคือ อายุของพระพุทธเจ้า (ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสว่า 80 ปี พระไตรปิฎกว่า ประมาณ 100 ปี)

ตารางที่ 2 เหตุการณ์หลังสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคตม

ตอน	ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระไตรปิฎก จักกวัตติสูตร	พระอนาคตวงศ์ (ฉบับบำเพ็ญ)
1. เมื่อศาสนาพระพุทธเจ้าโคตมมีอายุครบ 5,000 ปี	ผู้คนทั้งหลายไม่ละอายต่อบาป เสพกามซึ่งกันและกันไม่เว้นแม้แต่ญาติพี่น้องตนเอง มนุษย์มีอายุขัย 10 ปี เมื่อมีอายุ 5 ปีจะสมรสเป็นสามีภรรยา กัน และจะเกิดสัต์ถันตรกลับเป็นเวลา 7 วัน	ผู้คนทั้งหลายไม่ละอายต่อบาป เสพกามซึ่งกันและกันไม่เว้นแม้แต่ญาติพี่น้องตนเอง มนุษย์มีอายุขัย 10 ปี เมื่อมีอายุ 5 ปีจะสมรสเป็นสามีภรรยา กัน และจะเกิดสัต์ถันตรกลับเป็นเวลา 7 วัน	ผู้คนทั้งหลายไม่ละอายต่อบาป เสพกามซึ่งกันและกันไม่เว้นแม้แต่ญาติพี่น้องตนเอง มนุษย์มีอายุขัย 10 ปี เมื่อมีอายุ 5 ปีจะสมรสเป็นสามีภรรยา กัน และจะเกิดสัต์ถันตรกลับเป็นเวลา 7 วัน
2. ปัจจัยที่ทำให้อายุขัยของมนุษย์เพิ่มขึ้น	คนที่รอดจากสัต์ถันตรกลับต่างพากันสมาทานกุศลกรรมบถ 10 ประการ อายุขัยของลูกหลานคนเหล่านั้นจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงอสงไขย(ชื่อเมืองเปลี่ยนตามอายุขัยของมนุษย์ คือ 100,000 ปี=มัตถุมอสงไขย=มณฑล)	คนที่รอดจากสัต์ถันตรกลับต่างพากันสมาทานกุศลกรรมบถ 10 ประการ อายุขัยของลูกหลานคนเหล่านั้นจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึง 80,000 ปี	คนที่รอดจากสัต์ถันตรกลับต่างพากันสมาทานกุศลกรรมบถ 10 ประการ อายุขัยของลูกหลานคนเหล่านั้นจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึงอสงไขย
3. ปัจจัยที่ทำให้อายุขัยมนุษย์ลดลง	มนุษย์ประมาทในธรรม ทำอกุศลกรรม 10 ประการ อายุจึงลดลงมาเหลือ 80,000 ปี เมืองมณฑลเปลี่ยนชื่อเป็นเกตุมดี	เมื่อมนุษย์มีอายุขัย 80,000 ปี เมืองพาราณสีมีชื่อว่า เกตุมดี	มนุษย์ประมาทในธรรม อายุจึงลดลงมาเหลือ 80,000 ปี เมืองพาราณสีเปลี่ยนชื่อเป็น เกตุมดี

ตอน	ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรุงปารีส	พระไตรปิฎก จักกวัตติสูตร	พระอนาคตวงศ์ (ฉบับบำเพ็ญฯ)
4. การอุบัติของ พระเจ้าจักรพรรดิ ราชเมืองเกตุมดี - นามเทพบุตร - นามพระเจ้า จักรพรรดิ - นามพระโอรส องค์ใหญ่	เซณกาล (ไม่ปรากฏ) อชิตกุมาร (ขุนพลแก้ว)	(ไม่ปรากฏ) สังขะ (ไม่ปรากฏ)	มหานพกาล สังขจักร์ อชิตกุมาร

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์หลัง
สิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคดมในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติ
กรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับพระไตรปิฎก จักกวัตติสูตรและ
คัมภีร์พระอนาคตวงศ์ ดังนี้

1. เมื่ออายุศาสนาพระพุทธเจ้าโคดมครบ 5,000
ปี ผู้คนจะไม่ละอายและเกรงกลัวต่อบาป มนุษย์จะมีอายุชัย
10 ปี และจะเกิดการฆ่าฟันกันด้วยอาวุธ คือ สัตถันตรกัลป์
เป็นเวลา 7 วัน

2. ปัจจัยที่ทำให้อายุชัยของมนุษย์เพิ่มขึ้น คือ
ผู้คนที่รอดจากสัตถันตรกัลป์จะพากันสมาทานกุศลกรรมบถ
10 ประการจึงทำให้อายุชัยของลูกหลานพวกเขาเหล่านั้น
เพิ่มขึ้นจนไปถึงอสงไขยปี แต่พระไตรปิฎก จักกวัตติสูตร
ว่า มนุษย์จะมีอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึง 80,000 ปี อีกทั้ง
ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสยังให้รายละเอียด
ของชื่อเมืองระหว่างที่อายุชัยของมนุษย์เพิ่มขึ้นด้วยว่า เมื่อ
มนุษย์มีอายุชัย 100,000 ปี เมืองพารานสีเปลี่ยนชื่อเป็น
เมืองมัทมม เมื่อมนุษย์มีอายุอสงไขยปี เมืองมัทมมเปลี่ยน
ชื่อเป็นมณพาร

3. มนุษย์ผู้มีอายุชัยอสงไขยปีเกิดความประมาท
ในธรรมอายุชัยจึงถอยลงมาเหลือ 80,000 ปี เมืองพารานสี
เปลี่ยนชื่อเป็นเกตุมดี แต่ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุง
ปารีสว่า เมืองมณพารเปลี่ยนชื่อเป็นเกตุมดี ซึ่งการเปลี่ยน
ชื่อจากมณพารเป็นเมืองเกตุมดีไม่ได้แตกต่างไปจากพระ
ไตรปิฎกและพระอนาคตวงศ์เพราะเมืองเหล่านี้ (มัทมม-
มณพาร) ล้วนเคยเป็นเมืองพารานสีมาก่อนนั่นเอง

4. การอุบัติของพระเจ้าจักรพรรดิราช เนื้อหา
ส่วนใหญ่มีความใกล้เคียงกันแต่ต่างกันที่รายละเอียด คือ
ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสว่า เซณกาลเทพบุตร
(พระอนาคตวงศ์ว่า มหานพกาลเทพบุตร และไม่ปรากฏ
ชื่อในจักกวัตติสูตร) จะจุติจากสวรรค์ลงมาเป็นพระเจ้า
จักรพรรดิราช (ซึ่งไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส
ไม่ได้กล่าวถึงพระนาม แต่จักกวัตติสูตรว่า สังขะ และพระ
อนาคตวงศ์ว่า สังขจักร์) พระเจ้าจักรพรรดิราชนี้จะมีพระ
โอรสองค์ใหญ่นามว่า อชิตกุมาร (ไม่ปรากฏในจักกวัตติสูตร)
ซึ่งจะเป็นขุนพลแก้ว (ปรีนายกรัตนะ) หนึ่งในของคู่บุญของ
พระเจ้าจักรพรรดิราช

ตารางที่ 3 ยุคพระศรีอารียเมตไตรย

เนื้อหา	ไตรภูมิฉบับ หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระอนาคตวงศ์ (ฉบับบำเพ็ญฯ)	อมตธรรมา ฎีกาอนาคตวงศ์
1. พระศรีอารียเมตไตรย - นามพุทธบิดา - นามพระโอรส - ระยะเวลาครองเพศ ฆราวาส	พระศรีอารียโมตริ สุพพราหมณ์ พราหมณ์วัฏกุมาร 8,000 ปี	พระศรีอารียเมตไตรย สุพพรา พราหมณ์วัฏกุมาร 8,000 ปี	พระศรีอารียเมตไตรย สุพพพราหมณ์ (ไม่ปรากฏ) (ไม่ปรากฏ)
- พาหนะมหาภิเนษกรรม - นามอัครสาวก - ระยะเวลากระทำเพียร - ไม้ที่ตรัสรู้ - พระชนมายุ - อายุพระศาสนา	ปราสาท โลกภะระ 7 วัน กากะทิง 80,000 ปี 180,000 ปี	ปราสาท อโสกและพพพพ 7 วัน กากะทิง (ไม่ปรากฏ) (ไม่ปรากฏ)	(ไม่ปรากฏ) อโสกและพพพพ (ไม่ปรากฏ) กากะทิง 80,000 ปี 180,000 ปี
2. ดอกบัวรองรับ พระบาทยามพระพุทธเจ้า เสด็จ	เมื่อพระศรีอารียโมตริจะเสด็จ ไปที่ใดจะมีดอกบัวขนาดใหญ่ ผุดขึ้นจากแผ่นดินมารองรับฝ่า พระบาททุกอย่างก้าว	เมื่อพระศรีอารียเมตไตรยจะ เสด็จไปที่ใดจะมีดอกบัวขนาด ใหญ่ผุดขึ้นจากแผ่นดินมารอง รับฝ่าพระบาททุกอย่างก้าว	เมื่อพระศรีอารียเมตไตรย จะเสด็จไปที่ใดจะมีดอกบัว ขนาดใหญ่ผุดขึ้นจากแผ่น ดินมารองรับฝ่าพระบาททุก อย่างก้าว
3. ความพิเศษของดอก กากะทิง	ดอกกากะทิงจะบานตั้งแต่วันที่ ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้จนถึงวันที่ พระองค์ปรินิพพาน ในวันปรินิพพานดอกกากะทิง นั้นจะร่วงหล่นบูชาที่เชิงตะกอน ของพระพุทธเจ้า	(ไม่ปรากฏ)	ดอกกากะทิงจะบานตั้งแต่วันที่ ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้จนถึงวันที่ พระองค์ปรินิพพาน ในวันปรินิพพานดอกกากะทิง นั้นจะร่วงหล่นบูชาที่เชิง ตะกอนของพระพุทธเจ้า
4. มณฑปพิเศษ	ยามพระพุทธเจ้าจะเสด็จไปที่ใด จะมีมณฑปแก้วซึ่งเหล่าเทวดา ครุฑ นาคราชเนรมิตถวายเพื่อ เป็นพาหนะ	(ไม่ปรากฏ)	ยามพระพุทธเจ้าจะเสด็จไปที่ ใด จะมีมณฑปแก้วผุดขึ้นจาก แผ่นดินเพื่อเป็นพาหนะ

เนื้อหา	ไตรภูมิฉบับ หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส	พระอนาคตวงศ์ (ฉบับบำเพ็ญฯ)	อมตธรรมา ฎีกาอนาคตวงศ์
5. บุพกรรมระหว่าง พระศรีอาริย์เมตไตรย กับพระมหากัสสป	ยามเมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จ ปรินิพพาน พระองค์จะเสด็จ ไปนำศพระมหากัสสปเถระ ในศาสนาพระพุทธเจ้าโคดม มาปลงศพในผ้าพระหัตถ์ของ พระองค์	ในอนาคตข้างหน้า พระศรีอาริย์ เมตไตรยจะเสด็จมาพร้อมกับ เหล่าบรรดาภิกษุสาวก พระองค์ จะมานำร่างของพระมหากัสสป เถระ และทรงกล่าวว่า “สังขาร นี้คือพี่ชายของอาตมา” พร้อม ทั้งกล่าวยกย่องความเป็นเลิศ ของพระมหากัสสปเถระในด้าน ถืออุตุงควัตร 13 ประการอย่าง เคร่งครัดตลอดชีวิต หลังจาก นั้นจึงบังเกิดเปลวไฟเผาผลาญของ พระมหากัสสปสิ้นไป	

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เนื้อหาเรื่อง
พระศรีอาริย์เมตไตรยในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุง
ปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์อนาคตวงศ์ คัมภีร์อมตธรรมา
ฎีกาอนาคตวงศ์และคัมภีร์พระสาวกนิพพาน ดังนี้

1. เรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรยในไตรภูมิฉบับ
หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์อนาคตวงศ์
และคัมภีร์อมตธรรมา ฎีกาอนาคตวงศ์ เช่น พระนามของ
พระพุทธเจ้า (อาริย์ไมตรี-อาริย์เมตไตรย) พระนามพุทธ
บิดา (สุพรรมา-สุพรรหมพราหมณ์) ไม้ที่พระพุทธเจ้าทรง
ตรัสรู้ (กาคะทิง) แต่ต่างกันในเรื่องรายละเอียดปลีกย่อย เช่น
ระยะเวลาครองเพศฆราวาส ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติ
กรุงปารีสว่า 8,000 ปี แต่ไม่ปรากฏในคัมภีร์อมตธรรมา
หรือนามของอัครสาวก ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุง
ปารีสกล่าวถึง โลกภะระองค์เดียว แต่คัมภีร์อนาคตวงศ์
และคัมภีร์อมตธรรมาว่า อโสกและพรหมเทพเถระฯ

2. เรื่องดอกบัวพิเศษที่เกิดขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าจะ
เสด็จในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วม
กับคัมภีร์อนาคตวงศ์และคัมภีร์อมตธรรมา ฎีกาอนาคต
วงศ์ คือ เมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จพระราชดำเนินไปที่ใดจะ
มีดอกบัวใหญ่ผุดขึ้นจากแผ่นดินมารองรับฝ่าพระบาท

3. เรื่องความพิเศษของดอกกาคะทิงในไตรภูมิ
ฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์อมต

ธรรมา ฎีกาอนาคตวงศ์ คือ ดอกกาคะทิงจะบานตั้งแต่นั้น
วันที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้จนถึงวันที่จะปรินิพพาน ดอก
กาคะทิงก็จะหล่นลงไปตกยังเชิงตะกอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จ
ปรินิพพาน

4. เรื่องมณฑปพิเศษในไตรภูมิฉบับ
หอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์อมตธรรมา
ฎีกาอนาคตวงศ์ คือ เมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จไปที่
ใด พระองค์จะทรงมณฑปแก้วเป็นพาหนะ แต่ต่างกันว่า
รายละเอียดคือ ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสว่า
มณฑปแก้วนี้เกิดจากเหล่าเทวดา ครุฑ และนาคเนรมิต
ถวาย แต่คัมภีร์อมตธรรมาว่า มณฑปแก้วนี้ผุดขึ้นจาก
แผ่นดิน

5. เรื่องบุพกรรมระหว่างพระศรีอาริย์เมตไตรย
กับพระมหากัสสปเถระในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติ
กรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์พระสาวกนิพพาน คือ
พระพุทธเจ้าจะเสด็จมานำร่างของพระมหากัสสปเถระ
สมัยศาสนาพระพุทธเจ้าโคดมเพื่อปลงสังขาร แต่ในคัมภีร์
พระสาวกนิพพานให้รายละเอียดของบุพกรรม คือ พระ
มหากัสสปเคยเป็นเชษฐาของพระองค์ อีกทั้งพระศรีอาริย์
เมตไตรยยังทรงปรารถนาถึงคุณงามความดีของพระมหา
กัสสปเถระในเรื่องความเป็นเลิศในด้านการถืออุตุงควัตร
13 ประการด้วย

เห็นได้ว่า เรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ

1. อดีตพุทธเจ้า 4 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสมีเนื้อหาร่วมกับพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน [หุติยาภา] พุทธวงศ์ จริยาปิฎก กกุสันธพุทธวงศ์ถึงโคตมพุทธวงศ์

2. เหตุการณ์หลังสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคตมในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส มีเนื้อหาร่วมกับพระไตรปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิหารค จักกวัตติสูตรและคัมภีร์พระอนาคตวงศ์

3. ยุคพระศรีอาริย์โมตริในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส มีเนื้อหาร่วมกับ 3 คัมภีร์ คือ 1) คัมภีร์พระอนาคตวงศ์ 2) คัมภีร์อมตรสธารา ฎีกาอนาคตวงศ์ 3) คัมภีร์พระสาวกนิพพาน

เนื้อหาร่วมหรือเนื้อหาที่มีความคล้ายคลึงกันที่ปรากฏส่วนใหญ่นั้นเป็นเรื่องของพระนามของพระพุทธเจ้า พระนามพุทธบิดา นามอัครสาวก นามพระโพธิสัตว์โคตม ไม้ที่ทรงตรัสรู้ ระยะเวลาในการบำเพ็ญเพียร ฯลฯ เหตุการณ์หลังจากสิ้นศาสนาพระพุทธเจ้าโคตม (สัถยันตรกัลป์) ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์มีอายุขัยเพิ่มขึ้นหรือลดลง การอุบัติของพระเจ้าจักรพรรดิราชและยุคพระศรีอาริย์เมตไตรย ซึ่งต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อยบางส่วน

บทสรุป

เรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสส่วนใหญ่มีเนื้อหาร่วมกับคัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์พระอนาคตวงศ์ คัมภีร์พระสาวกนิพพาน แต่พระพุทธเจ้าองค์ที่มีการกล่าวถึงมากที่สุดคือ ยุคของพระศรีอาริย์เมตไตรย พระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 แห่งภัทรกัลป์นี้ซึ่งจะลงมาตรัสรู้ในอนาคต ความอุดมสมบูรณ์ของชมพูทวีปในอนาคตน่าจะเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้ผู้คนในยุคสมัยนั้นประสงค์ไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์เมตไตรย ไตรภูมิฉบับนี้จึงเป็นวรรณกรรมประเภทไตรภูมิในสมัยอยุธยาที่สำคัญเพราะแสดงให้เห็นถึงคติพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ (โดยเฉพาะยุคของพระศรีอาริย์เมตไตรย) ซึ่งถือเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีสจึงสะท้อนให้เห็นถึงความคิดชุดหนึ่งของคนไทยในสมัยอยุธยา ซึ่งชาวตะวันตกให้ความสำคัญกับความเชื่อทางศาสนาของคนไทยจึงได้มีการคัดลอกเรื่องพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ซึ่งปรากฏร่วมกับเรื่องราวของการสร้างโลกกลับไปยังชาติของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2520). **ไตรภูมิโลกวิจิตรนิพนธ์ ฉบับที่ 2 (ไตรภูมิฉบับหลวง) เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. (2554). **ไตรภูมิเอกสารจากหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- คณะสงฆ์แห่งประเทศไทย. (2515). **พระสาวกนิพนธ์**. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (จวน อุฏฺฐายี) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 17 มิถุนายน พุทธศักราช 2515).
- บำเพ็ญ ระวัง. (2542). **ประชุมพงศาวดารฉบับราชบุรุษ ภาค 3 พระอนาคตวงศ์**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์วิชาการ.
- ประคอง นิมนานเหมินท์ (2555). คำนำเสนอ เรื่อง ไตรภูมิฉบับล้านนา. ใน **ไตรภูมิฉบับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- ประภาส สุระเสน (ปริวรรต). 2540. **พระคัมภีร์อนาคตวงศ์**. กรุงเทพฯ : สุรวัฒน์. (พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชนิพนธ์เพลง พระเทพวชิรธรรมาภรณ์ สุรพงศ์ ฐานวโร เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรเทพ ณ เมรุหลวงพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 26 มี.ค. 2540).
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัครพล แสงเงิน. (2557). **ไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา วรรณคดีไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุกัญญา สุฉายา. (2554). คำนำเสนอเรื่อง ปฐมกัป คัมภีร์กำเนิดโลกของคนอีสาน. ใน **ไตรภูมิฉบับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2549). **พระบาลีสถิตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่ม 10**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- _____. (2549). **พระบาลีสถิตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน พุทธวงศ์ จริยาปิฎก เล่ม 33**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.